

Problem

handlu dziećmi

w Polsce i na świecie

CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA I REGULACJE PRAWNE

www.fdn.pl

www.dzieciofiaryhandlu.fdn.pl

Problem

handlu dziećmi

w Polsce i na świecie

Copyright © 2011 Fundacja Dzieci Niczyje

Fundacja Dzieci Niczyje
03-926 Warszawa, ul. Walecznych 59
Tel. (22) 616 02 68; fdn@fdn.pl; www.fdn.pl

Opracowanie broszury:
Dorota Gajewska, Gabriela Kühn, Agnieszka Poptawska – Fundacja Dzieci
Niczyje, Aneta Suda – Zespół ds. Handlu Ludźmi, Ministerstwo Spraw
Wewnętrznych i Administracji

Konsultacje prawne:
Zuzanna Kloc – Fundacja Dzieci Niczyje

Redakcja i korekta:
Sylwia Romańczak

Skład i opracowanie graficzne:
Olga Figurska, www.lunatikot.pl

ISBN 978-83-931508-5-4

Broszura wydana w ramach projektu Mario finansowanego
przez Fundację OAK. Zawartość publikacji nie wyraża opinii
i poglądów Fundacji OAK.

Spis treści

Wstęp 2

Skala i zasięg zjawiska handlu ludźmi 3

Przepisy prawa definiujące i penalizujące handel dziećmi 6

Czynniki ryzyka wykorzystania dzieci – ofiar handlu 14

Mechanizmy działania sprawców 16

Konsekwencje ponoszone przez dziecko – ofiarę handlu 18

Identyfikacja – czynniki wskazujące na to, że dziecko mogło
być ofiarą handlu 20

Kontakt z dzieckiem – ofiarą handlu 22

Interwencja i pomoc dzieciom–ofiaram handlu 24

Prewencja 29

Jeśli chcesz wiedzieć więcej... 32

Wstęp

H

Handel ludźmi stanowi naruszenie praw człowieka – godności i integralności istoty ludzkiej oraz przestępstwo przeciwko wolności. Jest dynamicznym zjawiskiem, które dotyczy całego świata i ma swoje źródła w globalnych i lokalnych problemach społecznych, gospodarczych oraz kulturowych.

Problem handlu dziećmi wymaga szczególnej uwagi i odrębnego podejścia przy tworzeniu systemów prewencji, identyfikacji, wsparcia i reintegracji ofiar, ze względu na specyfikę psychiki małoletnich oraz stosunek zależności dziecka od osób dorosłych.

W związku z dynamicznym charakterem procederu handlu ludźmi konieczne jest ciągłe monitorowanie zjawiska oraz planowanie i podejmowanie działań, które będą nie tylko rozpoznawać i rozwiązywać problem, ale także mu zapobiegać. Działania te muszą być dostosowane do zmieniającego się profilu potencjalnych grup ryzyka, form wykorzystywania ofiar oraz skali i zasięgu zjawiska.

Najczęstsze formy wykorzystywania dzieci – ofiar handlu to:

- prostytutka i pornografia,
- żebractwo,
- popełnianie przestępstw (np.: kradzieże w sklepach, sprzedawanie narkotyków),
- praca i usługi o charakterze przymusowym.

Należy przy tym pamiętać, że również dzieci, które nie są ofiarami handlu, mogą być krzywdzone w powyższy sposób. W takim przypadku mówimy o komercyjnym wykorzystywaniu dzieci.

Stosunkowo nowe formy wykorzystywania dzieci w Europie to m.in. przymusowe małżeństwa, wyłudzenie świadczeń socjalnych czy też pozyskiwanie organów.

Handel dziećmi jest związany z krzywdzeniem dziecka, które doświadcza w tej sytuacji przemocy seksualnej, fizycznej i emocjonalnej ze strony sprawców.

Dziecko nie ponosi odpowiedzialności za wykorzystanie, a ewentualna zgoda małoletniego nie umniejsza wagi przestępstw popełnianych przez osoby wykorzystujące.

Skala i zasięg zjawiska handlu ludźmi

S

Skalę problemu handlu ludźmi trudno oszacować ze względu na przestępczy charakter zjawiska oraz trudności w identyfikacji ofiar, w szczególności małoletnich. Oficjalne statystyki (często bez podziału na wiek czy płeć) nie odzwierciedlają rzeczywistego charakteru problemu. Wykorzystywanie Internetu i nowych technologii do komunikacji i werbowania potencjalnych ofiar handlu, dodatkowo utrudnia rozpoznanie zarówno sprawców jak i pokrzywdzonych, a w konsekwencji analizę zjawiska.

Świat

Handel ludźmi dotyczy wszystkich państw. Wyróżnia się kraje pochodzenia ofiar, kraje tranzytowe, przez które ofiary są przewożone oraz kraje docelowe, gdzie dochodzi do wykorzystania. Najczęściej ofiary z obszarów biedniejszych, dotkniętych konfliktem lub obciążonych innymi czynnikami ryzyka, są przewożone do bogatszych miast i krajów. Europa jest miejscem docelowym dla ofiar handlu ze wszystkich kontynentów, a ofiary z Azji są przewożone do większej liczby krajów na całym świecie. Jednak większość przypadków handlu ludźmi ma charakter wewnętrzny, czyli zachodzi na terenie jednego kraju.

Handel ludźmi jest międzynarodowym przestępstwem i jednym z głównych źródeł dochodów zorganizowanych grup przestępczych. Komercyjne wykorzystywanie seksualne (w prostytutce lub pornografii) jest najczęściej identyfikowaną formą tego przestępstwa. Międzynarodowa Organizacja Pracy szacuje, że około 1,2 miliona dzieci rocznie na świecie pada ofiarą handlu głównie do celów komercyjnego wykorzystywania seksualnego lub pracy przymusowej¹. Międzynarodowe dane dotyczące zjawiska nie są jednak ujednolicone, przez co nie można porównać statystyk, które wskazują na skalę problemu w całej jego złożoności.

¹ International Labour Organisation (ILO) (2008), *ILO Action Against Trafficking in Human Beings*.

Unia Europejska

Drogi przewożenia ofiar handlu do Europy nie są ściśle określone ani statem. Ofiary spoza UE mogą być przewożone drogą lotniczą na podstawie fałszywych lub nielegalnie otrzymanych dokumentów. Największą liczbę zorganizowanych grup przestępczych w UE odnotowano wśród sprawców pochodzenia romskiego, nigeryjskiego, rumuńskiego, albańskiego, chińskiego, węgierskiego, bułgarskiego i tureckiego.

Centra przestępczości zorganizowanej w Unii Europejskiej²

Północny zachód – Holandia i Belgia:

głównie kraje docelowe dla ofiar handlu
Północny wschód – Litwa, Estonia, Łotwa i Obwód kaliningradzki: głównie kraje pochodzenia i tranzytu ofiar handlu

Południe – południowe Włochy: głównie kraj tranzytowy oraz docelowy ofiar handlu

Południowy zachód – Hiszpania i Portugalia: głównie kraje tranzytowe ofiar handlu

Południowy wschód – Bułgaria, Rumunia i Grecja: głównie kraje pochodzenia i tranzytu ofiar handlu

Polska

Obecnie Polska jest krajem:

- **pochodzenia ofiar**, wywożonych głównie do krajów Europy Zachodniej,
- **tranzytowym**, przez który odbywa się transfer ofiar z Europy Wschodniej do Zachodniej,
- **docelowym**, do którego przywożone są przede wszystkim ofiary z Ukrainy, Białorusi, Bułgarii, Mołdawii oraz Rumunii.

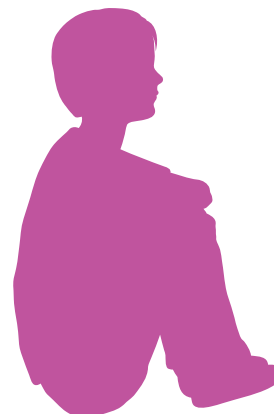
Handel wewnętrznym może odbywać się na terenie jednego miasta, powiatu czy województwa, a ofiary uprowadzone z zagranicy mogą być wielokrotnie sprzedawane również wyłącznie na terytorium Polski.

WYNIKI POSTĘPOWAŃ PRZYGOTOWAWCZYCH W SPRAWACH O HANDEL LUDŹMI W LATACH 2002–2010 – SPRAWY Z ART. 253 §1 KK (OBECNIE 189A §1) ORAZ ART. 203, 204 §3-4 KK.

rok	liczba osób pokrzywdzonych	w tym liczba osób małoletnich
2002	167	18
2003	261	21
2004	98	2
2005	99	10
2006	126	19
2007	1021	6
2008	315	7
2009	611	66
2010	323	32

Źródło: Prokuratura Generalna

Z uwagi na fakt powiązania handlu ludźmi z innymi przestępstwami, takimi jak nielegalne przekroczenie granicy, komercyjne wykorzystywanie seksualne czy żebractwo, oraz różną kwalifikacją prawną czynu, obraz rzeczywistej skali problemu handlu ludźmi może znacznie odbiegać od dostępnych statystyk.

² EUROPOL (2011), OCTA 2011: EU Organised Crime Threat Assessment.

Przepisy prawa definiujące i penalizujące handel dziećmi

Problematyka zwalczania handlu ludźmi oraz ochrona ofiar tego przestępstwa jest w polskim prawie uregulowana w trzech aktach prawnych: **kodeksie karnym, ustawie o cudzoziemcach oraz ustawie o pomocy społecznej**. Z uwagi na fakt, że w polskim systemie prawnym nie występuje pojęcie „handel dziećmi”, wszelkie przepisy dotyczące handlu ludźmi i jego ofiar należy interpretować również w odniesieniu do zjawiska handlu dziećmi. Zarówno bowiem w ustawie o cudzoziemcach, jak i w ustawie o pomocy społecznej, mowa jest wyłącznie o „ofiarach handlu ludźmi”, bez rozróżnienia na osoby dorosłe i małoletnie.

Kodeks karny

Zgodnie z nowelizacją, która weszła w życie 8 września 2010 r. (Dz. U. 2010 Nr 98, poz. 626) do kodeksu karnego zostały wprowadzone m.in. przepisy definiujące handel ludźmi oraz niewolnictwo.

W świetle **art. 115 §22**

Handlem ludźmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem:

1. *przemocy lub groźby bezprawnej,*
 2. *uprowadzenia,*
 3. *podstępu,*
 4. *wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania,*
 5. *nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego pokożenia lub stanu bezradności,*
 6. *udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą*
- *w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych*

formach wykorzystania poniżających godność człowieka lub w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy.

Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte metody lub środki wymienione w pkt. 1–6.

Zgodnie z powyższą definicją, handel ludźmi to proceder zakładający:

- różnorodność działań przestępczych i metod, jakimi mogą posłużyć się przestępcy, aby nakłonić ofiarę do posłuszeństwa,
- charakter przestępczy działań, nawet jeśli ofiara wyraziła zgodę na swój udział w docelowej działalności,
- wykorzystanie ofiary np.: w celach seksualnych, do pracy przymusowej, do żebrania, w celach niewolniczych lub pozyskania narządów.

Przyjmując konieczność zapewnienia szczególnej ochrony małoletnim ofiarom, ustawodawca ograniczył wobec nich katalog znamion przestępstwa wyłącznie do działania i jego celu. Tym samym do zakwalifikowania czynu jako przestępstwa handlu ludźmi nie jest niezbędne zastosowanie szczególnych środków w nakłonieniu ofiary do udziału w procederze.

Na podstawie definicji handlu ludźmi zawartej w art. 115 §22 kodeksu karnego można więc przyjąć, że handlem dziećmi jest werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby – w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka lub w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy.

W Polsce, zgodnie z **art. 189a** kodeksu karnego:

§1 Kto dopuszcza się *handlu ludźmi*, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§2 Kto czyni *przygotowania do popełnienia przestępstwa określonego w §1*, podlega karze pozbawienia wolności **od 3 miesięcy do lat 5.**

W świetle przepisu 189a §1 kk handel ludźmi jest zagrożony karą **nie niższą niż 3 lata**, co oznacza że **jest zbrodnią**, a górna granica ustawowego zagrożenia karą to pozbawienie wolności **do 15 lat**. Z uwagi na wysoki stopień społecznej szkodliwości ustawodawca wprowadził również karalność przygotowania do popełnienia przestępstwa handlu ludźmi (art. 189a §2 kk).

Istotny jest również fakt, że przepis penalizujący handel ludźmi został na mocy ww. nowelizacji przeniesiony z rozdziału dotyczącego przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu do rozdziału dotyczącego przestępstw przeciwko wolności. Jednocześnie został on oddzielony od przepisu dotyczącego **organizowania adopcji wbrew przepisom ustawy**. Poprzednio obowiązujący w tym zakresie art. 253 §2 kk przeniesiono do rozdziału dotyczącego przestępstw przeciwko rodzinie i opiece (jako **art. 211a**). W ten sposób ustawodawca wyraźnie rozróżnił te dwa przestępstwa.

Identyczna kara jak za handel ludźmi jest przewidziana za oddanie innej osoby w stan niewolnictwa, utrzymywanie jej w tym stanie albo uprawianie handlu niewolnikami (**art. 8 przepisów wprowadzających kodeks karny**). Zgodnie z definicją zawartą w **art. 115 §23 kk** niewolnictwo jest stanem zależności, w którym człowiek jest traktowany jak przedmiot własności.

Należy zauważyć, że ze względu na specyfikę znamion przestępstwa handlu ludźmi wobec ofiar popełniane są jednocześnie inne czyny zakazane.

Przestępstwa powiązane z handlem ludźmi

Art. 203

Doprowadzenie innej osoby do uprawiania prostytucji z użyciem przemocy, groźby bezprawnej, podstępny lub wykorzystania stosunku zależności lub krytycznego położenia.

Art. 204

§1 *Naktanie innej osoby do uprawiania prostytucji lub ułatwianie uprawiania prostytucji w celu osiągnięcia korzyści majątkowej.*

§2 *Czerpanie korzyści majątkowych z uprawiania prostytucji przez inną osobę.*

§3 *Naktanie małoletniego do uprawiania prostytucji lub ułatwianie mu uprawiania prostytucji w celu osiągnięcia korzyści majątkowej bądź czerpanie korzyści majątkowych z uprawiania prostytucji przez małoletniego.*

Wykroczenia powiązane z handlem ludźmi

Art. 104 k.w.

Kto skłania do zebrania małoletniego lub osobę bezradną albo pozostającą w stosunku zależności od niego lub oddaną pod jego opiekę, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

Ustawa o cudzoziemcach

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach zawiera m.in. zapisy regulujące status pobytu cudzoziemców w Polsce, w tym również cudzoziemców zidentyfikowanych jako ofiary handlu ludźmi. Poniższe regulacje są wynikiem bezpośredniej implementacji rozwiązań przyjętych w Dyrektywie Rady Unii Europejskiej (2004/81/WE) z 29 kwietnia 2004 r.

Art. 53a ust 2 pkt 4 ustawy stanowi, że:

Zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony [tj. na okres do 3 miesięcy] można udzielić cudzoziemcowi, który przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nielegalnie, jeżeli (...) organ właściwy do prowadzenia postę-

powania w sprawie zwalczania handlu ludźmi stwierdza, że cudzoziemiec jest prawdopodobnie ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu Decyzji ramowej z dnia 19 lipca 2002 roku w sprawie zwalczania handlu ludźmi.

Powyższy przepis umożliwia zastosowanie w Polsce „czasu do namysłu” w stosunku do cudzoziemców nielegalnie przebywających w Polsce, którzy w momencie identyfikacji jako ofiary handlu ludźmi nie zdecydowali się od razu na złożenie zeznań i współpracę z organami ścigania.

W Polsce „czas do namysłu” to 3-miesięczny okres, w trakcie którego cudzoziemiec rozpoznany jako ofiara handlu ludźmi, może zalegalizować swój pobyt w Polsce (w przypadku gdy przebywa nielegalnie), ma prawo do pomocy społecznej oraz opieki organizacji pozarządowej w ramach rządowego *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi*, mając jednocześnie czas na podjęcie decyzji o współdziałaniu z organami ścigania.

Ustawa o cudzoziemcach przewiduje również opcję dłuższego pobytu ofiary handlu ludźmi na terytorium Polski (do 6 miesięcy z możliwością przedłużenia). Dotyczy ona cudzoziemców, którzy od razu decydują się na wspomnianą współpracę lub gdy wyrażą taką wolę w trakcie „czasu do namysłu”. Zgodnie bowiem z **art. 53 ust 1 pkt 15** ustawy o cudzoziemcach:

Zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony udziela się cudzoziemcowi, który: (...) jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu decyzji ramowej Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi i spełnia łącznie następujące warunki:

- a) przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- b) podjął współpracę z organami właściwymi do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi,
- c) zerwał kontakty z osobami podejrzanymi o popełnienie czynów zabronionych związanych z handlem ludźmi.

Ustawa o pomocy społecznej

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej stanowi podstawę prawną dla udzielania pomocy społecznej, wskazując zasady, tryb i rodzaj świadczeń. Zgodnie z regulacjami, które weszły w życie z dniem 1 kwietnia 2007 r., przewidziana jest możliwość udzielenia wsparcia w ramach systemu pomocy społecznej, z uwagi na bezpośredni fakt bycia ofiarą/świadkiem handlu ludźmi. Zgodnie z **art. 7 pkt 7a**:

Pomocy społecznej udziela się osobom i ich rodzinom w szczególności z powodu: (...) potrzeby **ochrony ofiar handlu ludźmi**.

Przepis ten wymienia ochronę ofiar handlu ludźmi wśród innych przyczyn i okoliczności, z powodu zaistnienia których **przyznawana jest pomoc społeczna**. O uzyskanie takiej pomocy mogą ubiegać się osoby – ofiary handlu

ludźmi – które są, zgodnie z ustawą, uprawnione do korzystania z pomocy społecznej tj. **obywatele polscy (art. 5 pkt 1), jak również cudzoziemcy legalnie przebywający na terytorium RP (art. 5 pkt 2 i 3)**. Przyznanie świadczeń socjalnych, z wyjątkiem świadczeń w postaci interwencji kryzysowej, następuje w formie decyzji administracyjnej, którą wydaje się po przeprowadzeniu rodzinnego wywiadu środowiskowego.

Nowe przepisy ustawy o pomocy społecznej, dotyczące wsparcia udzielanego ofiarom handlu ludźmi, rozszerzają grupę beneficjentów pomocy społecznej o **cudzoziemców – obywateli państw trzecich, którzy zalegalizowali swój pobyt na terytorium RP w oparciu o przyznanie im statusu ofiary handlu ludźmi**. Dla uregulowania potrzeb tych osób wprowadzono art. 5a ustawy, w którym określono katalog przysługujących im świadczeń.

Art. 5a

Prawo do świadczeń w formie interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego przysługuje cudzoziemcom o których mowa w art. 53a ust 2 pkt 4 oraz art. 53 ust 1 pkt 15 ustawy o cudzoziemcach.

Pomoc ta jest przyznawana na podstawie zaświadczenia wydanego przez organ właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi, stwierdzającego że osoba ta może być ofiarą handlu ludźmi.

Podjęcie decyzji o udzieleniu pomocy nie wymaga przeprowadzenia wywiadu środowiskowego i ustalenia sytuacji materialnej. Osoby te mają prawo do pomocy z powodu samego faktu bycia ofiarą handlu ludźmi.

Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi

Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi nie jest częścią krajowego porządku prawnego, niemniej jako dokument aprobowany przez Radę Ministrów obliuguje poszczególne instytucje administracji rządowej do podejmowania konkretnych działań w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Tym samym stanowi podstawę dla funkcjonowania całego systemu zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi w Polsce.

Obecnie realizowany jest Krajowy Plan Działań na lata 2011 – 2012, który m.in. przewiduje kontynuowanie prac nad ustanowieniem modelu wsparcia i ochrony dzieci – ofiar handlu ludźmi. Prowadzone w minionych latach działania ujawniły konieczność stworzenia kompleksowego systemu reagowania w przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa handlu dziećmi. W tym celu od 2009 roku stopniowo w wybranych województwach (mazowieckim, łódzkim, małopolskim oraz zachodniopomorskim) wdrażany jest program pilotażowy. Ma on zapewnić zarówno kompleksowe wsparcie i ochronę małoletnim pokrzywdzonym, jak również ustanowienie jednolitych procedur działania w przypadku identyfikacji bądź podejrzenia wykorzystania osoby małoletniej jako ofiary handlu ludźmi.

Działania pilotażowe zakładają:

- ustanowienie sieci bezpiecznych placówek przygotowanych do udzielania specjalistycznej pomocy i zapewniających kompleksową opiekę małoletnim zidentyfikowanym jako ofiary handlu ludźmi;
- opracowanie materiałów instruktażowych, wspomagających identyfikację małoletnich ofiar oraz zapewnienie im właściwej ochrony;
- ustanowienie systemu szkoleń dla funkcjonariuszy oraz pracowników pomocy społecznej, celem zwiększenia świadomości nt. zjawiska handlu dziećmi oraz mechanizmów ochrony ofiar tego przestępstwa.

Międzynarodowe regulacje prawne dotyczące handlu ludźmi

Polska, jako strona wielu **aktów międzynarodowych** dotyczących zwalczania handlu ludźmi, które określają zarówno zakres działań przestępczych, jak również zakres praw ofiar tego przestępstwa, zobowiązała się przestrzegać ustanowionych standardów postępowania w przypadku podejrzenia handlu ludźmi, w tym również międzynarodowych zasad i trybu postępowania w stosunku do ofiar.

KONWENCJA W SPRAWIE ZWALCZANIA HANDLU LUDŹMI I EKSPLOATACJI PROSTYTUCJI (Dz. U. z 1952 r., Nr 41, poz. 278), weszła w życie 26 marca 1952 r. Pomimo zawężenia pojęcia handlu ludźmi wyłącznie do celów prostytucji wskazano, że przestępstwo to ściśle łączy się ze zjawiskiem migracji i dlatego uznano, że grupy migrantów powinny podlegać szczególnej ochronie i kontroli w miejscach pobytu i podczas podróży.

PROTOKÓŁ O ZAPOBIEGANIU, ZWALCZANIU ORAZ KARANIU ZA HANDEL LUDŹMI, W SZCZEGÓLNOŚCI KOBIECIAMI I DZIEĆMI, uzupełniający *Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej*, nazywany Protokołem z Palermo (Dz. U. z 2005 r., Nr 18, poz. 160), wszedł w życie 25 grudnia 2003 r. Rozszerza zakres czynności stanowiących o handel ludźmi m.in. o wykorzystanie do pracy, praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie oraz usunięcie organów ludzkich. Zobowiązuje państwa – strony do zapewnienia ofiarom handlu ludźmi ochrony ich prywatności i tożsamości, a także do podjęcia stosownych działań, mających na celu odzyskanie przez nie równowagi psychicznej, fizycznej i społecznej.

PROTOKÓŁ FAKULTATYWNY DO KONWENCJI O PRAWACH DZIECKA W SPRAWIE HANDLU DZIEĆMI, DZIECIĘCEJ PROSTYTUCJI I DZIECIĘCEJ PORNOGRAFII (Dz. U. z 2007 r., Nr 76, poz. 494), wszedł w życie 4 marca 2005 r. Definiuje handel dziećmi jako **jakikolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek inną rekompensatą, nakazując państwom jego karanie niezależnie od tego czy zostało popełnione przez zorganizowaną międzynarodową grupę przestępczą, czy też przez pojedynczą osobę w obrębie jednego państwa.**

KONWENCJA NR 182 MIĘDZYNARODOWEJ ORGANIZACJI PRACY DOTYCZĄCA ZAKAZU I NATYCHMIASTOWYCH DZIAŁAŃ NA RZECZ ELIMINOWANIA NAJGORSZYCH FORM PRACY DZIECI (Dz. U. z 2004 r., Nr 139, poz. 1474), weszła w życie 9 sierpnia 2003 r. Określa najgorsze formy pracy dzieci, do których zalicza m.in. pracę przymusową lub obowiązkową, pracę zagrażającą zdrowiu, bezpieczeństwu lub moralności dzieci; korzystanie, angażowanie lub proponowanie dziecka do prostytucji, produkcji pornografii lub przedstawień pornograficznych; korzystanie, angażowanie lub proponowanie dziecka do nielegalnych działalności, w szczególności do produkcji i handlu narkotyków, jak to określają stosowne traktaty międzynarodowe.

KONWENCJA RADY EUROPY W SPRAWIE DZIAŁAŃ PRZECIWKO HANDLOWI LUDŹMI (Dz. U. z 2009 r., Nr 20, poz. 107), weszła w życie 1 marca 2009 r. Zawiera definicję handlu ludźmi zaczerpniętą z Protokołu z Palermo, ale w przeciwieństwie do Protokołu nie narzuca konieczności zaistnienia elementu międzynarodowej przestępczości do uznania danego zachowania za przestępstwo handlu ludźmi. Ponadto, zobowiązuje państwa do zapewnienia ochrony, w tym również ochrony życia prywatnego ofiar tego przestępstwa, a także zagwarantowania im możliwości skorzystania z tzw. „czasu do namysłu” w wymiarze nie mniejszym niż 30 dni.

DECYZJA RAMOWA RADY UNII EUROPEJSKIEJ (2004/68/WSIW) Z 22 GRUDNIA 2003 R. W SPRAWIE ZWALCZANIA SEKSUALNEGO WYKORZYSTYWANIA DZIECI I PORNOGRAFII DZIECIĘCEJ (Dz. U. UE L 13 z 20 stycznia 2004 r.). Definiuje m.in. pornografię dziecięcą oraz wprowadza karalność pobierania treści o charakterze pornograficznym z udziałem dzieci ze stron internetowych, również wtedy, gdy ich serwer znajduje się poza terytorium państw członkowskich UE.

DYREKTYWA RADY UNII EUROPEJSKIEJ (2004/81/WE) Z 29 KWIETNIA 2004 R. W SPRAWIE DOKUMENTU POBYTOWEGO WYDAWANEGO OBYWATELOM PAŃSTW TRZECICH, KTÓRZY SĄ OFIARAMI HANDLU LUDŹMI LUB WCZEŚNIEJ BYLI PRZEDMIOTEM DZIAŁAŃ UŁATWIAJĄCYCH NIELEGALNĄ IMIGRACJĘ, KTÓRZY WSPÓŁPRACUJĄ Z WŁAŚCIWYMI ORGANAMI (Dz. U. UE L 261 z 6 sierpnia 2004 r.). Ma zastosowanie do obywateli państw trzecich, którzy są lub byli ofiarami handlu ludźmi. W świetle ww. dyrektywy, państwa są zobowiązane do zapewnienia ofiarom handlu ludźmi czasu na zastanowienie się, umożliwiającego im odzyskanie sił tak, aby mogli podjąć świadomą decyzję odnośnie współpracy z organami ścigania.

DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2011/36/UE Z 5 KWIETNIA 2011 R. W SPRAWIE ZAPOBIEGANIA HANDLOWI LUDŹMI I ZWALCZANIA TEGO PROCEDERU ORAZ OCHRONY OFIAR, ZASTĘPUJĄCA DECYZJĘ RAMOWĄ RADY 2002/629/WSIW (Dz. U. UE L 101/1 z 15 kwietnia 2011 r.). Poszerza definicję handlu ludźmi oraz zawiera klauzulę niekarania i nieścigania ofiar za przestępstwa, do których popełniania były zmuszane jako ofiary handlu ludźmi. Zawiera również oddzielne zapisy (art. 13, 14,

15 i 16) dotyczące udzielania pomocy małoletnim ofiarom. W świetle tych zapisów państwa członkowskie są zobowiązane do podejmowania niezbędnych środków w celu zapewnienia ochrony i wsparcia dziecka przy poszanowaniu i uwzględnieniu jego opinii i potrzeb. W przypadku dzieci bez opieki lub w sytuacji, gdy prawni opiekunowie ze względu na konflikt interesów nie mogą reprezentować dziecka, państwa członkowskie mają obowiązek wyznaczyć opiekuna lub przedstawiciela prawnego dla dziecka od momentu jego identyfikacji jako osoby pokrzywdzonej przestępstwem handlu ludźmi. Dyrektywa również szczegółowo określa zasady oraz środki podejmowane przez organy podczas postępowania przygotowawczego oraz sądowego z udziałem małoletniej ofiary.

Czynniki ryzyka wykorzystania dzieci – ofiar handlu

W

W poszukiwaniu rozwiązań problemu handlu dziećmi konieczne jest uwzględnienie różnych czynników ryzyka. Szczególnie zagrożone handlem są dzieci pozbawione odpowiedniej opieki ze strony osób dorosłych – osieroczone, przebywające w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, ale także dzieci rodziców, którzy nie poświęcają im wystarczająco dużo uwagi. Narażone są również dzieci, które wcześniej doświadczyły różnych form przemocy (fizycznej, seksualnej, psychicznej) przy jednoczesnym braku pozytywnych relacji z opiekunami. W związku z tym są bardziej podatne na uwiedzenie przez dorosłego, który daje dziecku poczucie wyjątkowości lub obiecuje poprawę warunków życia. Poczucie wykluczenia, obiektywne lub subiektywne ubóstwo połączone z brakiem perspektyw (np. brakiem dostępu do edukacji czy pracy) mogą przyczyniać się do szukania przez małoletnich alternatywnych sposobów poprawienia swojej sytuacji życiowej.

Dzieci cudzoziemskie podróżujące samotnie lub z osobami fałszywie podającymi się za ich opiekunów powinny zwracać szczególną uwagę służb, ponieważ mogą być ofiarami handlu ludźmi. Funkcjonariusze straży granicznej najczęściej umieszczają takich małoletnich w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Odnotowuje się liczne zniknięcia dzieci z tych placówek, zazwyczaj w ciągu kilku dni od przyjęcia.

Sposób wykorzystania dziecka zależy od wieku i płci. Młodsze dzieci często zmuszane są do żebractwa, starsze do kradzieży i pracy przymusowej. Nastolatki, przede wszystkim dziewczęta, wykorzystywane są w prostytucji i pornografii. Zdarza się, że dzieci doświadczają więcej niż jednej formy wykorzystywania.

CZYNNIKI RYZYKA WYKORZYSTANIA DZIECI – OFIAR HANDLU

Związane z rodziną	Spoteczno-ekonomiczne	Związane z dzieckiem
Niski poziom edukacji w rodzinie	Ubóstwo	Bezdomność
Przemoc w rodzinie (fizyczna, psychiczna, seksualna)	Wykluczenie społeczne	Niepełnosprawność
Uzależnienia w rodzinie	Przynależność do grup marginalizowanych	Uzależnienie od alkoholu/narkotyków
Brak odpowiedniej opieki ze strony rodziców	Bezrobocie	Uleganie presji rówieśniczej
Powierzchnowe relacje z opiekunami	Niski dostęp do edukacji	Doświadczenie przemocy/wykorzystania
Trudna sytuacja materialna	Brak perspektyw	Braki w edukacji
	Kulturowe normy np.: wczesne małżeństwa, praca dzieci	Pobyt i ucieczki z placówek opiekuńczo-wychowawczych
	Brak odpowiednio rozwiniętego systemu ochrony dzieci	
	Konsumpcyjne podejście do życia	

Mechanizmy działania sprawców

W

W handel dziećmi zaangażowanych może być wiele osób dorosłych, pochodzących z różnych środowisk i pełniących różną rolę w procedurze wykorzystywania dziecka. Wbrew powszechnym opiniom nie zawsze związane są one ze zorganizowanymi grupami przestępczymi. Organizowaniem handlu mogą zajmować się krewni dziecka, opiekunowie, inne osoby znane dziecku lub jego rodzinie. W każdym etapie – werbowania, transportu, przechowywania, przyjmowania – może uczestniczyć inna osoba. W państwach dotkniętych problemem korupcji zdarza się, że z przestępcami współpracują profesjonaliści i przedstawiciele służb np. policji czy straży granicznej.

W przypadku handlu w celach wykorzystywania seksualnego na końcu łańcucha osób czerpiących korzyści z krzywdzenia dzieci znajdują się tzw. „klienci”, zainteresowani kontaktami seksualnymi z małoletnimi i/lub pedofile.

Specyfiką wykorzystywania dzieci do żebrania jest fakt, że żebrzący z nimi opiekunowie mogą być również osobami pokrzywdzonymi, zmuszanymi do zajmowania się tym procederem przez mających nad nimi kontrolę handlarzy.

Sprawcy podejmują szereg działań, aby zwerbować dziecko, a na etapie wykorzystywania – skłonić je do posłuszeństwa. Często zdobywają zaufanie dziecka poprzez nawiązanie relacji, która zapewnia mu zaspokojenie potrzeby miłości i przynależności oraz poprzez wcielanie się w rolę opiekunów lub partnerów dziecka, zależnie od jego wieku. Inną metodą jest złożenie dziecku lub jego rodzicom fałszywej oferty wyjazdu zarobkowego. Obecnie istotnym czynnikiem ułatwiającym sprawcom kontakt z dziećmi jest Internet. Umożliwia większą anonimowość, a jednocześnie daje dostęp do wielu dzieci, które podejmują aktywności w Internecie bez nadzoru osób dorosłych.

Aby kontrolować dziecko, które jest wykorzystywane, sprawca może:

- zastraszać je, grozić zrobieniem krzywdy jemu lub osobom bliskim dziecku,
- grozić wydaniem organom ścigania, które ukarzą dziecko więzieniem lub deportacją,
- stosować przemoc,
- ograniczać swobodę poruszania się i konfiskować dokumenty,

- uwodzić dziecko i kreować zależność emocjonalną poprzez spełnianie zarówno emocjonalnych, jak i podstawowych potrzeb dziecka, wcześniej zaniechanego przez opiekunów,
- egzekwować spłacenie długu zaciągniętego przez dziecko (np. koszty transportu z kraju pochodzenia) lub jego rodzinę.

Sprawcy dążą do utrudnienia identyfikacji dzieci – ofiar handlu – czy to podczas przekraczania granicy, czy też już w docelowym miejscu wykorzystywania. Falszują dokumenty dziecka, podają się za jego opiekunów prawnych, uczą go ustalonej wersji wydarzeń, która jest prezentowana przedstawicielom służb w przypadku zatrzymania. Sprawcy często utrzymują kontrolę nad dzieckiem nawet jeśli zostanie ono otoczone opieką i umieszczone w odpowiedniej placówce. Otwarcie granic po przystąpieniu Polski do strefy Schengen dodatkowo ułatwia sprawcom transport wykorzystywanych dzieci na terenie Unii Europejskiej.

Konsekwencje ponoszone przez dziecko – ofiara handlu

Dzieci – ofiary handlu doświadczają długotrwałych negatywnych skutków dla ich psychicznego, emocjonalnego i społecznego rozwoju. Konsekwencje wykorzystania zależą od indywidualnej sytuacji dziecka, jego etapu rozwojowego i osobowości, czasu trwania i formy wykorzystania, pomocy uzyskanej po ujawnieniu faktu wykorzystania. Handlowi dziećmi towarzyszy stosowanie przemocy, narażenie dzieci na choroby, zmuszanie do spożywania alkoholu czy przyjmowania środków psychoaktywnych.

W rezultacie takie dzieci mogą mieć zaburzony obraz siebie, świata oraz relacji międzyludzkich. Uczą się, że mają ulegać innym, kosztem własnego dobra. Często odczuwają wstyd i biorą na siebie winę za to, co się stało. Mogą cierpieć z powodu stygmatyzacji i utraty wsparcia ze strony społeczności, doświadczając bezsenności, koszmarów, depresji oraz stanów lękowych. Aby sobie z tym poradzić, często podejmują zachowania autoagresywne lub wpadają w uzależnienia. Trudno im się ponownie zintegrować ze społeczeństwem.

Częstą konsekwencją wykorzystania jest zespół stresu pourazowego (PTSD), który jest reakcją na doświadczenie silnego zagrożenia życia i oznacza:

- ciągłe przeżywanie na nowo urazowych sytuacji – częste myśli, natrętne wspomnienia, koszmary senne;
- unikanie pewnych sytuacji czy miejsc związanych z przeżytym urazem, izolowanie się, trudności w przeżywaniu uczuć;
- pobudzenie – trudności z koncentracją, rozdrażnienie, wybuchy gniewu.

KONSEKWENCJE PONOSZONE PRZEZ DZIECKO – OFIARĘ HANDLU

Skutki fizyczne	Skutki psychiczne i emocjonalne	Skutki behawioralne
Choroby jako skutek stosowania przemocy wobec dziecka, jak również braku odpowiedniej opieki lekarskiej i niedożywienia	Depresja Poczucie winy i wstydu Myśli samobójcze Bezsenna, koszmary senne	Zachowania antyspoleczne Trudności w relacjach Uzależnienia Autoagresja
Choroby przenoszone drogą płciową	Niskie poczucie własnej wartości	Zaburzenia odżywiania
Niechciane ciążę, komplikacje związane z przymusową aborcją	Załamania nerwowe Stany lękowe Zespół stresu pourazowego Trudności z koncentracją	Zachowania przestępcze (kradzieże, pobicia)

Identyfikacja – czynniki wskazujące na to, że dziecko mogło być ofiarą handlu

Dzieci – ofiary handlu rzadko przyznają się do tego, że zostały wykorzystane. Przyczyną tego mogą być wstyd, obawa przed odrzuceniem przez rodzinę czy karą ze strony sprawców lub organów ścigania (w wielu przypadkach były zmuszane do popełniania przestępstw). W wyniku doświadczonego lęku i manipulacji, dzieci boją się przeciwstawić sprawcy.

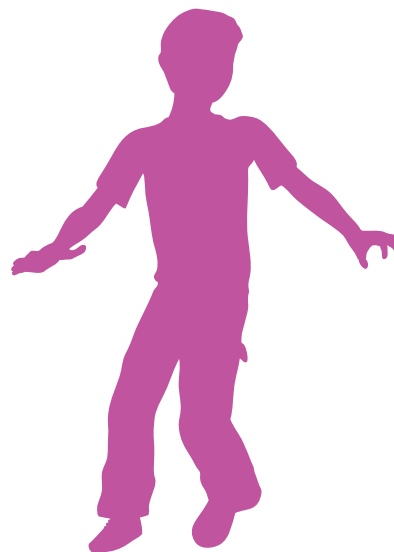
Można podejrzewać, że doszło do handlu ludźmi, kiedy dziecko:

- przebywało pod opieką (kontrolą) osoby dorosłej, nie będącej jego opiekunem prawnym,
- przymusowo rozdzielono z rodziną i nie miało z nią możliwości kontaktu,
- wykonywało czynności zarobkowe lub/i czyny zabronione np. kradzieże, żebranie,
- zmuszano do wypełniania poleceń osoby organizującej działania przestępcze, np. groźbą czy szantażem,
- otrzymywało wynagrodzenie (lub jego obietnicę) za wykonane zadanie, ale reguły wynagrodzenia często nie były jasne,
- nie było świadome/nie znało przeznaczenia „zarobionych” przez nie pieniędzy,
- nie miało możliwości swobodnego poruszania się i kontaktu z osobami z zewnątrz,
- nie posiada dokumentu tożsamości lub istnieją zastrzeżenia co do jego oryginalności,
- jest przeświadczane, że musi odpracować dług zaciągnięty przez siebie lub przez rodzinę,
- jest ospałe, co może świadczyć o podawaniu mu leków lub środków odurzających,
- sprawia wrażenie osoby zastraszonej, np.: unika kontaktu wzrokowego, nie chce odpowiadać na pytania,
- jest zaniedbane lub, wręcz przeciwnie, posiada zbyt drogie ubrania w porównaniu do sytuacji, w jakiej się znajduje,
- podlegało systemowi karania/nagradzania za niewłaściwe/właściwe wypełnianie zleconych czynności,

- ma na ciele ślady, które mogą świadczyć o doznanej przemocy fizycznej,
- podlegało wymogom dotyczącym minimum „odpracowanego” czasu lub minimalnej „wypracowanej” dziennej kwoty.

Ze zmuszaniem do świadczenia usług seksualnych mogą wiązać się choroby przenoszone drogą płciową, niechciana ciąża lub powikłania poaborcyjne, a ze zmuszaniem do żebractwa – doświadczenie udawania kalectwa.

Handel dziećmi przyjmuje coraz to nowe formy, więc osoba kontaktująca się z dzieckiem powinna zwracać uwagę na wiele symptomów. Szczególnie silnym wskaźnikiem jest fakt wykonywania czynności zarobkowych lub czynów zabronionych oraz przeświadczenie dziecka o konieczności odpracowania długu.

Kontakt z dzieckiem – ofiara handlu

K

ontakt z dzieckiem – ofiarą handlu wymaga delikatności oraz empatii. Dziecko, które doznało wiele złego ze strony dorosłych jest bardzo nieufne. Przez długi czas mogło doświadczać poczucia silnego zagrożenia życia, może odczuwać, że nie kontroluje własnego losu, jest bezradne i przestraszone.

Dziecko jest przekonane, że przesłuchujący nie uwierzy w jego relację i boi się, że zostanie obwinione i uznane za „złą” osobę. Dodatkowo, dziecko czuje się w pewnym stopniu odpowiedzialne za fakt bycia wykorzystanym, co powoduje w nim ogromne poczucie winy.

W wyniku manipulacji ze strony sprawcy dziecko postrzega go jako osobę mającą wyjątkowy wpływ, przed którym nikt nie może dziecka ochronić. Sprawcy grożą dziecku, że jeżeli będzie przeciwko nim zeznawać, jemu lub bliskim mu osobom może stać się „coś złego” – jednym z warunków „kontraktu” jest zмова milczenia. Dziecko – ofiara handlu często jest świadkiem przemocy, przestępstw, a nierzadko zdarza się, że samo jest zmuszane do ich popełniania. Sprawca wykorzystuje to, strasząc dziecko, że czeka je za to kara ze strony organów ścigania. W związku z tym dziecko, zastraszone, broni i tłumaczy sprawcę. W przypadkach doświadczenia skrajnego zagrożenia życia u ofiary może rozwinąć się syndrom sztokholmski. Syndrom ten jest skutkiem psychologicznych reakcji na silny stres, który może spowodować, że dziecko nawiąże współpracę ze sprawcą wykorzystania lub nawet zacznie go traktować jak swojego opiekuna.

Trudności, które mogą pojawić się w kontakcie z dzieckiem:

- unika kontaktu wzrokowego,
- wymijająco odpowiada na określone pytania, nie odpowiada lub próbuje zmienić temat,
- jest rozkojarzone, nie może się skupić,
- odpowiada na pytania w sposób wyuczony, nadmiernie dojrzały i nienaturalny w stosunku do wieku,
- zaprzecza wykorzystaniu,
- broni sprawcę, chce się z nim skontaktować.

Co można zrobić w pierwszym kontakcie z dzieckiem – ofiarą handlu?

- poinformować dziecko o tym, gdzie się znajduje, kim jest osoba z nim rozmawiająca, co się z nim będzie dalej działo;
- zadbać o jego podstawowe potrzeby – zapewnić ochronę i bezpieczeństwo;
- okazać dziecku zainteresowanie oraz życzliwość, poświęcić mu czas;
- dać mu odczuć, że się wierzy w to, co mówi;
- nie wypytwać o wszystkie szczegóły wykorzystania, ale dać dziecku przestrzeń do mówienia o tym, o czym chce mówić;
- zapewnić dziecko, że nie jest odpowiedzialne za to, co mu się przydarzyło;
- traktować dziecko podmiotowo i z szacunkiem;
- wyrazić chęć udzielenia pomocy.

Ze względu na obowiązek zgłoszenia podejrzenia zaistnienia przestępstwa odpowiednim służbom, nie należy obiecywać dziecku, że podane przez nie informacje pozostaną tajemnicą.

Interwencja i pomoc dzieciom ofiarom – handlu

W

W sytuacji podejrzenia, że dziecko stało się ofiarą handlu lub doświadczyło komercyjnego wykorzystywania należy:

- zawiadomić organ ścigania: policję lub straż graniczną, jeśli dziecko jest cudzoziemcem,
- zadbać o bezpieczeństwo i najpilniejsze potrzeby dziecka (psychologiczne i medyczne), kontaktując się z instytucją, która udziela bezpośredniej pomocy w ramach interwencji kryzysowej, np. Krajowym Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnym dla ofiar handlu ludźmi.

Organy ścigania

POLICJA

Jednostką odpowiedzialną za ściganie przestępstwa handlu ludźmi jest Centralny Zespół dw. z Handlem Ludźmi w Centralnym Biurze Śledczym Komendy Głównej Policji. W każdym województwie istnieją etatowe Zespoły dw. z Handlem Ludźmi, działające w ramach Wydziałów Kryminalnych Komend Wojewódzkich Policji i Komendy Stołecznej Policji, odpowiedzialne m.in. za identyfikację ofiar handlu ludźmi i prowadzenie spraw dotyczących handlu ludźmi.

STRAŻ GRANICZNA

Strukturą odpowiedzialną za bieżący monitoring i analizę przypadków handlu ludźmi jest Zespół do spraw stałego monitoringu i koordynacji działań w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępstwa handlu ludźmi, ustanowiony w Komendzie Głównej Straży Granicznej.

Od 2006 roku w pionach operacyjno-śledczych Komendy Głównej Straży Granicznej oraz oddziałach straży funkcjonują nieetatowi **koordynatorzy do spraw zwalczania handlu ludźmi**. Są oni odpowiedzialni m.in. za koordynację działań i współpracę w zakresie zwalczania handlu ludźmi.

Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi (KCIK)

Jest to zadanie publiczne realizowane przez La Stradę – Fundację Przeciwno Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu, na zlecenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. W jego ramach całodobowo udzielana jest pomoc ofiarom handlu ludźmi (polskim i cudzoziemskim), ich rodzinom i osobom zagrożonym tym przestępstwem.

Do głównych zadań centrum należy: identyfikacja ofiar handlu ludźmi, interwencja, prowadzenie schroniska dla dorosłych ofiar handlu ludźmi, opieka nad cudzoziemcami włączonymi do rządowego *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi*, poradnictwo prewencyjne, konsultacje dla instytucji. W ramach KCIK prowadzony jest całodobowy telefon zaufania dla ofiar i świadków handlu ludźmi, co pozwala na 24-godzinny dostęp do usług centrum wszystkim zainteresowanym. Centrum dąży do zapewnienia ofiarom handlu ludźmi realizacji należnych im praw, poprzez asystowanie ofierze podczas kontaktu z organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości, wsparcie psychologiczne, konsultacje prawne, zapewnienie obecności tłumacza, transport ofiary na terenie kraju, pomoc w uregulowaniu statusu pobytu na terytorium Polski. Z centrum można skontaktować się pod numerem telefonu: (+48 22) 628 01 20 lub adresem e-mail: info@kcik.pl. Strona internetowa: www.kcik.pl.

Obecnie z inicjatywy i pod przewodnictwem MSWiA wdrażany jest, na zasadach pilotażowych, *Program wsparcia i ochrony małoletniej ofiary/świadka handlu ludźmi (cudzoziemca)*. Program jest realizowany w ramach zadania publicznego przez Fundację La Strada we współpracy z placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, wytypowanymi do udziału w pilotażu. Głównym celem programu jest zapewnienie bezpieczeństwa oraz kompleksowej opieki **małoletnim cudzoziemcom bez opieki, zidentyfikowanym przez organy ścigania jako ofiary handlu ludźmi**. Program zapewnia: bezpieczne schronienie pod opieką przeszkolonej kadry pedagogicznej, podstawową opiekę medyczną, wsparcie psychologiczne, usługi tłumacza, konsultacje prawne oraz pomoc w zorganizowaniu powrotu do kraju pochodzenia dziecka.

W przypadku dziecka – ofiary handlu ludźmi ważne jest, aby zawsze miało zapewnione:

1. Bezpieczne schronienie oraz specjalistyczną opiekę.
2. Przedstawiciela prawnego, kompetentnego do reprezentowania jego interesów we wszelkich postępowaniach z udziałem dziecka.
3. Efektywną pomoc w ustaleniu trwałego rozwiązania swojej sytuacji prawno-rodzinnej.

Wskazówki postępowania z dzieckiem – ofiarą handlu ludźmi¹:

ETAP I: IDENTYFIKACJA I INTERWENCJA

W sytuacji, gdy na skutek własnej oceny i/lub wstępnej rozmowy z dzieckiem zaistnieje podejrzenie, że małoletni jest ofiarą handlu ludźmi wskazane jest, aby:

1. Powiadomić organ ścigania (optymalnie koordynatora do spraw zwalczania handlu ludźmi w policji lub straży granicznej) i przekazać mu jak najwięcej szczegółowych informacji o zastanej sytuacji, w tym również o swoich podejrzeniach, dotyczących wykorzystania dziecka w ramach handlu ludźmi.
2. Skontaktować się z instytucją, która udziela pomocy małoletnim ofiarom handlu ludźmi (np. Fundacją La Strada), w celu ustalenia bezpiecznego schronienia oraz formy dalszego wsparcia. Dziecko – ofiara handlu ludźmi musi mieć zapewnioną całodobową opiekę, dostęp do pomocy medycznej i psychologicznej, a dziecko cudzoziemskie – również do usług tłumacza. W związku z tym w przypadku cudzoziemskiego dziecka – ofiary najlepszym rozwiązaniem jest zgłoszenie go do *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi*. Zgłoszenia może dokonać funkcjonariusz policji lub straży granicznej poprzez wypełnienie i przesłanie m.in. do MSWiA stosownego formularza. W pozostałych przypadkach pomoc może być udzielona w ramach Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi (KCIK).
3. Po ustaleniu potrzeb dziecka (w tym potrzeb medycznych) oraz możliwości udzielenia wsparcia, należy poinformować o tym funkcjonariusza, prowadzącego czynności w danej sprawie. Szczególnie dotyczy to przypadków, gdy dziecko przebywa bez opieki, a jego sytuacja rodzinna jest nieznana. Wówczas funkcjonariusz powinien jak najszybciej wypełnić i przestać do właściwego sądu rejonowego wniosek o umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej i ustanowienie dla niego kuratora².
4. W sytuacji optymalnej do ustalonego, bezpiecznego miejsca pobytu dziecko powinno zostać zawiezione przez funkcjonariusza. Przy czym funkcjonariusz powinien być nieumundurowany, a transport nieoznakowany.

ETAP II: WSPARCIE/OPIEKA W PERSPEKTYWIE KRÓTKOTERMINOWEJ

5. Na podstawie zgromadzonych informacji funkcjonariusz, odpowiedzialny za prowadzenie czynności w sprawie, ma obowiązek ustalić rodziców lub

¹ Oprac. na podst. materiału roboczego *Procedury postępowania w przypadku włączenia małoletniego cudzoziemca do Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi, w ramach realizacji projektu pilotażowego MSWiA*.

² W ramach realizacji *Programu wsparcia i ochrony małoletniej ofiary/świadka handlu ludźmi* od 2009 r., w wybranych województwach w ramach projektu pilotażowego, zostały wskazane i przeszkolone placówki dla dzieci – ofiar handlu ludźmi oraz osoby, które mogą występować w charakterze kandydatów na kuratorów dziecka. W pozostałych województwach bezpieczne schronienie dla dziecka oraz osoba kuratora są ustalane każdorazowo w poszczególnych przypadkach, w porozumieniu z instytucjami odpowiedzialnymi w danym województwie za ustanawianie pieczy zastępczej.

opiekunów dziecka, miejsce zamieszkania i szkołę. W przypadku braku dokumentu tożsamości dziecka funkcjonariusz podejmuje również starania, które mają na celu ustalenie i potwierdzenie tożsamości małoletniego.

6. W przypadku niemożności ustalenia opiekunów, a tym bardziej ustalenia i/lub potwierdzenia tożsamości dziecka, funkcjonariusz informuje o tym fakcie sąd rodzinny, który ustanawia dla dziecka kuratora i prowadzi postępowanie w celu ustalenia tożsamości dziecka. Na podstawie decyzji sądu sporządzany jest akt urodzenia i dokument tożsamości małoletniego.
7. W przypadku nielegalnego pobytu małoletniego, po potwierdzeniu tożsamości kurator może wystąpić do wojewody z wnioskiem o udzielenie zezwolenia na pobyt na czas oznaczony, przysługujący ofiarom handlu ludźmi.
8. Z uwagi na podejrzenie, że małoletni może być ofiarą i jednocześnie świadkiem przestępstwa, w trakcie jego pobytu we wskazanej placówce wszelkie próby nawiązania kontaktu z dzieckiem przez nieznaną osobę trzecie winny być zgłaszane bezpośrednio funkcjonariuszowi, prowadzącemu czynności. W przypadku natomiast gdy małoletni samowolnie oddali się z placówki bez zgody i wiedzy pracownika placówki, fakt ten należy natychmiast zgłosić organom ścigania, jak również kuratorowi małoletniego.

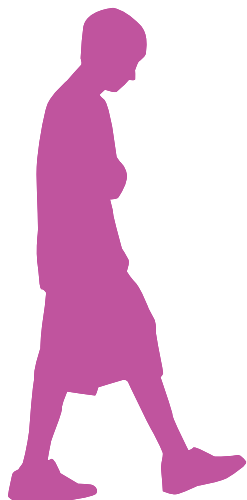
ETAP III: CZYNNOŚCI PROCESOWE Z UDZIAŁEM DZIECKA

9. Organ ścigania winien zadbać, aby wstępna rozmowa z dzieckiem (rozpytanie dziecka) odbyła się:
 - w warunkach przyjaznych dla dziecka: tak, aby nie miało poczucia, że jest podejrzwane o popełnienie czynu zabronionego;
 - z udziałem specjalisty w zakresie postępowania z małoletnią ofiarą wykorzystania: optymalnie powinien być przeszkolony w zakresie postępowania z ofiarami handlu ludźmi;
 - z udziałem tłumacza: w przypadku gdy jest to dziecko cudzoziemskie, nie posługujące się językiem polskim.
10. Czynność przesłuchania dziecka jako pokrzywdzonego lub świadka powinna w miarę możliwości odbyć się przed sądem i w taki sposób, aby nie zachodziła konieczność jej powtórzenia, chyba że zajdą istotne okoliczności, nakazujące powtórne przesłuchanie świadka.
11. Przesłuchanie dziecka powinno opierać się na przyjaznym kontakcie oraz, gdy to możliwe, być przeprowadzane w odpowiednio do tego przygotowanym pomieszczeniu, które daje dziecku poczucie bezpieczeństwa.
12. W czynności przesłuchania powinien uczestniczyć biegły psycholog oraz kurator.

ETAP IV: WSPARCIE/OPIEKA W PERSPEKTYWIE DŁUGOTERMINOWEJ

13. W trakcie pobytu małoletniego w placówce niezbędne jest jak najszybsze ustalenie długotrwałego rozwiązania, zgodnie z najlepszym interesem dziecka i adekwatnie do jego potrzeb. W tym celu należy jak najszybciej ustalić sytuację rodzinno-prawną dziecka oraz jego miejsce zamieszkania, a następnie poinformować o tym kuratora. W zależności od sytuacji kurator wnioskuje do sądu o zwolnienie małoletniego z placówki i połączenie z rodziną bądź ustanowienie dla niego pieczy zastępczej.

14. W przypadku małoletniego cudzoziemca należy w pierwszej kolejności rozważyć możliwość jego powrotu do kraju pochodzenia. W tym celu należy dokładnie ustalić możliwości organizacji zarówno bezpiecznego powrotu, jak i bezpiecznego pobytu w kraju pochodzenia (w środowisku rodzinnym lub instytucjach opieki zastępczej).

Prewencja

Skuteczne zapobieganie handlowi dziećmi wymaga podejmowania działań kierowanych do profesjonalistów, rodziców i opiekunów, dzieci i młodzieży oraz do potencjalnych sprawców. Przy założeniu, że w niesprzyjających okolicznościach każde dziecko może stać się ofiarą handlu, niezbędna jest realizacja szeroko zakrojonych programów prewencyjnych.

Od 2004 roku w ramach *Programu na rzecz dzieci-ofiar handlu i dzieci cudzoziemskich bez opieki* Fundacji Dzieci Niczyje realizowane są szkolenia dla profesjonalistów.

Scenariusze zajęć z młodzieżą opracowane w Fundacji Dzieci Niczyje:

- Program *Dlaczego?* skierowany do pedagogów pracujących w szkołach ponadpodstawowych. Celem zajęć jest wyposażenie młodzieży w podstawowe informacje o zjawisku handlu dziećmi, umiejętność identyfikowania czynników ryzyka i odpowiedniego reagowania w trudnych sytuacjach.
- Scenariusze zajęć dotyczących problemu komercyjnego wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży. Scenariusze powstały w ramach kampanii informacyjno-edukacyjnej, przygotowanej w perspektywie Mistrzostw Europy w piłce nożnej EURO 2012, organizowanych w Polsce i na Ukrainie. Celem zajęć jest podniesienie wiedzy młodzieży w zakresie rozpoznawania zagrożeń i sposobów działania potencjalnych sprawców oraz umiejętności odpowiedniego reagowania i szukania pomocy. Kampania jest realizowana w ramach rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań *Razem bezpieczniej*.

Wymienione materiały w wersji elektronicznej dostępne są na stronie www.dzieciofiaryhandlu.fdn.pl.

Jak prowadzić zajęcia o handlu dziećmi?

Rozmawiając z młodzieżą o problematyce handlu i komercyjnego wykorzystywania dzieci warto zwracać uwagę na to, że zjawiska te są formami krzyw-

dzenia dzieci, za które pełną odpowiedzialność ponoszą dopuszczający się ich dorośli, a nie ofiary. Bardzo ważne jest, aby nie wydawać ocen moralnych, ani nie sugerować, że któryś z uczniów jest zagrożony handlem, np. z powodu wcześniejszych doświadczeń bądź dysfunkcji panujących w rodzinie. Takie podejście może sprzyjać stygmatyzacji. Warto natomiast ostrzegać, że w nie-sprzyjających okolicznościach każda osoba może zetknąć się z handlem ludźmi. Dlatego ważne jest, aby dzieci wiedziały, w jaki sposób działają sprawcy oraz jak dbać o swoje bezpieczeństwo i gdzie można zwrócić się o pomoc.

Polska Koalicja przeciwko Komercyjnemu Wykorzystywaniu Seksualnemu Dzieci

W 2009 roku Fundacja Dzieci Niczyje zainaugurowała Polską Koalicję przeciwko Komercyjnemu Wykorzystywaniu Seksualnemu Dzieci, która jest stowarzyszona w międzynarodowej organizacji ECPAT International (End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes). Koalicja stanowi grupę nieformalnie ze sobą powiązanych organizacji, które działają na rzecz ochrony praw

dzieci – ofiar różnych form komercyjnego wykorzystywania seksualnego lub dzieci zagrożonych tym problemem. Celem koalicji jest jednoczenie zasobów i kompetencji, wymiana doświadczeń w celu podnoszenia efektywności pracy i rozszerzania zakresu oddziaływania oraz podejmowanie wspólnych inicjatyw, służących poprawie systemu ochrony dzieci przed komercyjnym wykorzystywaniem seksualnym.

Członkowie koalicji:

- Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa
- La Strada – Fundacja Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu, Warszawa
- Centrum Profilaktyki i Edukacji Społecznej PARASOL, Kraków
- Komitet Ochrony Praw Dziecka, Warszawa
- Stowarzyszenie Czyste Dźwięki, Sopot
- Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA, Głogów
- Stowarzyszenie „Misja Dworcowa” im. Ks. Jana Schneidera, Wrocław
- Stowarzyszenie Po MOC dla kobiet i dzieci im. Marii Niepokalanej, Katowice
- Stowarzyszenie na Rzecz Dzieci i Młodzieży Program STACJA, Warszawa
- Terenowy Komitet Ochrony Praw Dziecka, Poznań

Projekt Mario

Od 2008 roku działania *Programu na rzecz dzieci – ofiar handlu i dzieci cudzoziemskich bez opieki* prowadzonego przez Fundację Dzieci Niczyje poszerzyły się o współpracę z wiodącymi europejskimi organizacjami, które pracują w obszarze ochrony dzieci w ramach projektu Mario.

Projekt ma na celu wywieranie wpływu na narodowe i europejskie instytucje odpowiedzialne za podejmowanie działań zwalczających handel dziećmi. Długofalowym założeniem projektu jest zapewnienie dzieciom z grup ryzyka lepszej oferty wsparcia i rehabilitacji, w większym stopniu odpowiadającej na ich potrzeby. Działania podejmowane w ramach projektu mają wymiar narodowy, jak również europejski. Partnerami w projekcie są: ECPAT Holandia, Neglected Children Society z Bułgarii, Fundacja Dzieci Niczyje, Save the Children z Albanii oraz oddziały organizacji Terre des Hommes – Child Relief w Albanii, Kosowie i na Węgrzech.

Więcej informacji o projekcie znajduje się na stronie www.marioproject.org.

Jeśli chcesz wiedzieć więcej...

Instytucje rządowe

- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, www.mswia.gov.pl/thb
- Ministerstwo Sprawiedliwości, www.ms.gov.pl
- Ministerstwo Edukacji Narodowej, www.men.gov.pl
- Komenda Główna Policji, www.policja.pl
- Komenda Główna Straży Granicznej, www.strazgraniczna.pl
- Urząd do Spraw Cudzoziemców, www.udsc.gov.pl

Instytucje międzyrządowe

- UNHCR – Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców, www.unhcr.org, www.unhcr.pl
- UNICEF – Polski Komitet Narodowy UNICEF/Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom, www.unicef.org, www.unicef.pl
- IOM – Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji, www.iom.int, www.iom.pl
- ILO-IPEC – Międzynarodowa Organizacja Pracy, www.ilo.org
- WHO – Światowa Organizacja Zdrowia, www.who.int

Polskie organizacje pozarządowe

- Fundacja Dzieci Niczyje, www.dzieciofiaryhandlu.fdn.pl
- La Strada – Fundacja Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu, www.strada.org.pl
- Helsińska Fundacja Praw Człowieka, www.hfhr.pl
- Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, www.pomocprawna.home.pl
- Stowarzyszenie Po MOC dla kobiet i dzieci im. Marii Niepokalanej, www.po-moc.pl
- Fundacja ITAKA, www.zaginieni.pl

Międzynarodowe organizacje pozarządowe

- ECPAT – End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes, www.ecpat.net
- SAVE THE CHILDREN – międzynarodowa organizacja działająca na rzecz przestrzegania praw dzieci i poprawy ich warunków życia, www.savethechildren.net
- TERRE DES HOMMES – międzynarodowa organizacja, której celem jest szeroko pojęta pomoc dzieciom i ochrona ich praw, www.tdh.ch

Dzieci nie są na sprzedaż!

Według międzynarodowych raportów Polska jest krajem pochodzenia, krajem tranzytowym oraz krajem docelowym dla dzieci – ofiar handlu.

Pamiętaj!

- Dziecko przekraczające granicę państwową samotnie lub bez opieki rodziców **MOŻE BYĆ OFIARĄ HANDLU**
- Osoba podająca się za krewnego dziecka może uczestniczyć w **PROCEDERZE HANDLU DZIEĆMI**
- Dzieci – ofiary handlu bardzo rzadko ujawniają przestępstwo, bo nie są świadome, że **ZOSTAŁY LUB ZOSTANĄ SPRZEDANE**

Ambasada Brytyjska